

Ledningsdragning i Uråsa

Schaktningsövervakning 2024

Plats (L1953:5256, Uråsa 2:6, Uråsa socken, Växjö kommun, Kronobergs län, Småland)

Johan Åstrand

Arkeologisk rapport 2024:24

MUSEIARKEOLOGI SYDOST
– en del av Kalmar läns museum

Ledningsdragning i Uråsa

Schaktningsövervakning 2024

Plats (L1953:5256, Uråsa 2:6, Uråsa socken, Växjö kommun, Kronobergs län, Småland)

Författare	Johan Åstrand
Copyright	Kalmar läns museum 2024
Redaktion	Anna-Karin Karlsson, Seija Nyberg
Kartor	Publicerade i enlighet med tillstånd 507-98-2848 från Lantmäteriverket
Förlag	Kalmar läns museum
ISSN	1400-352X

Innehåll

Sammanfattning	7
Inledning	9
Topografi och fornlämningsmiljö	11
Syfte och frågeställningar	13
Metod och genomförande	14
Resultat	15
Tolkning	17
Åtgärdsförslag	18
Utvärdering	19
Referenser	20
Tekniska och administrativa uppgifter	21

Karta över Kronobergs län med platsen markerad.

Sammanfattning

Storskifteskartan från år 1772 visar att Uråsa Södregård, som namnet anger, låg i byns södra del. Senare kartor visar dock att gården innan laga skifte flyttat till ett annat och mer centralt läge i byn. I samband med att E.ON Energidistribution AB gjorde en dragning av ny elledning gjordes genom det gamla läget för Uråsa Södregård, registrerat som fornlämning L1953:5256, utförde

Museiarkeologi sydost en schaktningsövervakning. Ledningsgrävningen kunde göras genom nedplöjning av elkabeln vilket minimerade markgreppet. Några tydliga spår efter gården kunde inte iakttas. Inte heller några fynd påträffades. Möjligheterna att bedöma om äldre lämningar fanns bevarade på platsen var dock begränsade på grund av det smala schaktet.

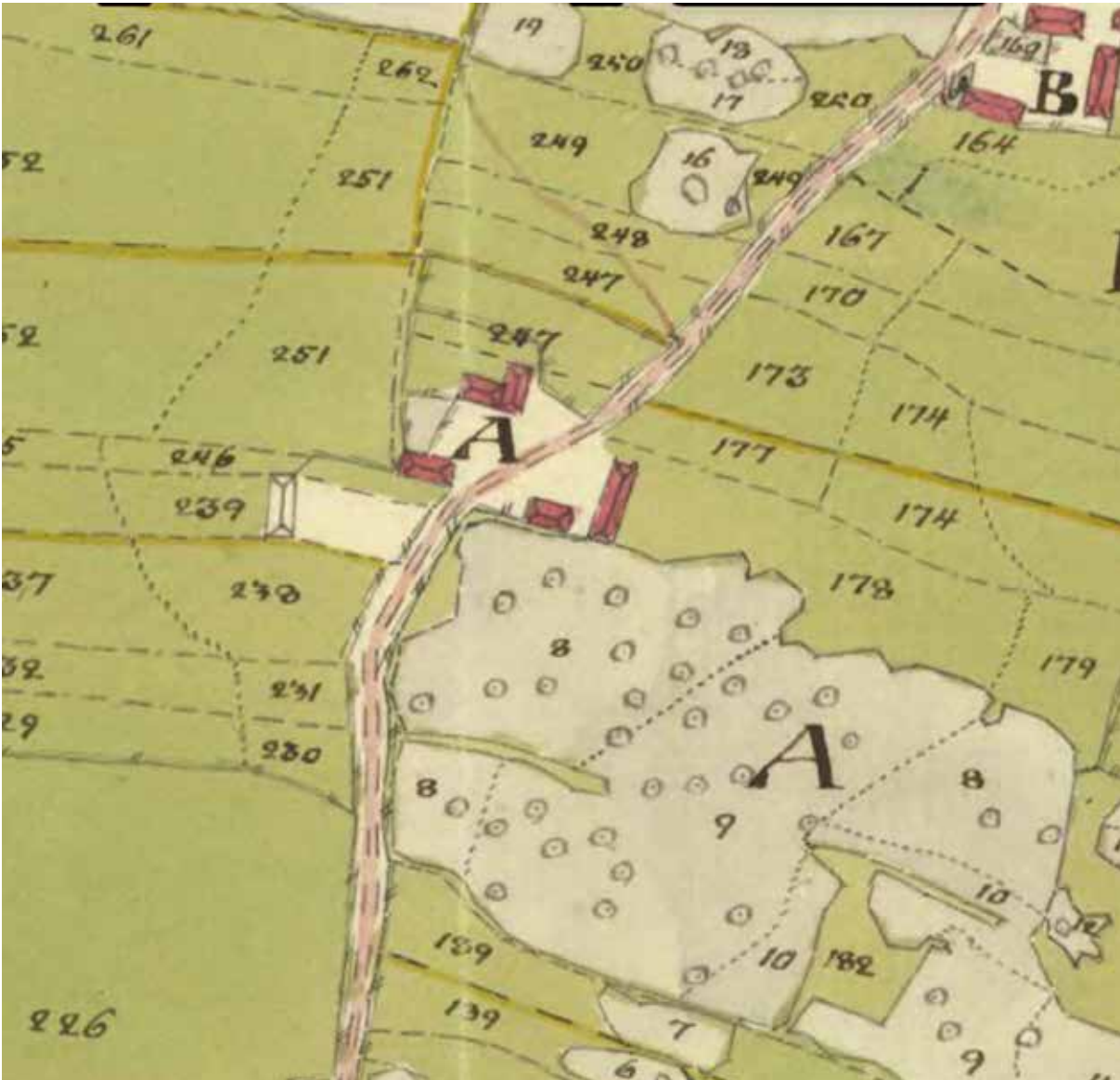

Figur 1. Ledningsdragningen passerade den plats där gårdstomten för Uråsa Södregård, L1953:5256, tidigare legat. Schaktningen berörde den gamla gårdstomtens östra del. Här sedd från söder.

Inledning

I samband med grävning för ny elledning inom Uråsa by gjorde Museiarkeologi sydost/ Kalmar läns museum en schaktningsövervakning (fig. 1). Den övervakade sträckan låg inom fastigheten Uråsa 2:6 och berörde platsen för Uråsa Södre-gårds äldre gårdstomt, L1953:5256. Ledningen passerade här på den östra sidan av vägen genom Uråsa by. Schaktningsövervakningen gjordes efter att beslut fattats av Länsstyrelsen i Kronobergs län och bekostades av E.ON Energidistribution AB. Ledningsgrävningen utfördes av One-Nordic.

Inom den aktuella sträckan kunde ledningsdragningen i sin helhet genomföras genom nedplöjning av kabel vilket innebar ett begränsat ingrepp i fornlämningen. Schaktningsövervakningen omfattade enbart kontroll vid upptagning av det smala schaktet, inmätning och metall-detektering. Fältarbetet utfördes den 31 januari 2024.

Figur 2. Utsnitt ur storskifteskartan från 1772 (LMS F79-10.1) som visar Uråsa Södregårds tidigare läge. Dagens vägsträckning är samma som på den gamla kartan. Den aktuella ledningsdragningen gjordes längs vägens östra sida.

Topografi och fornlämningssmiljö

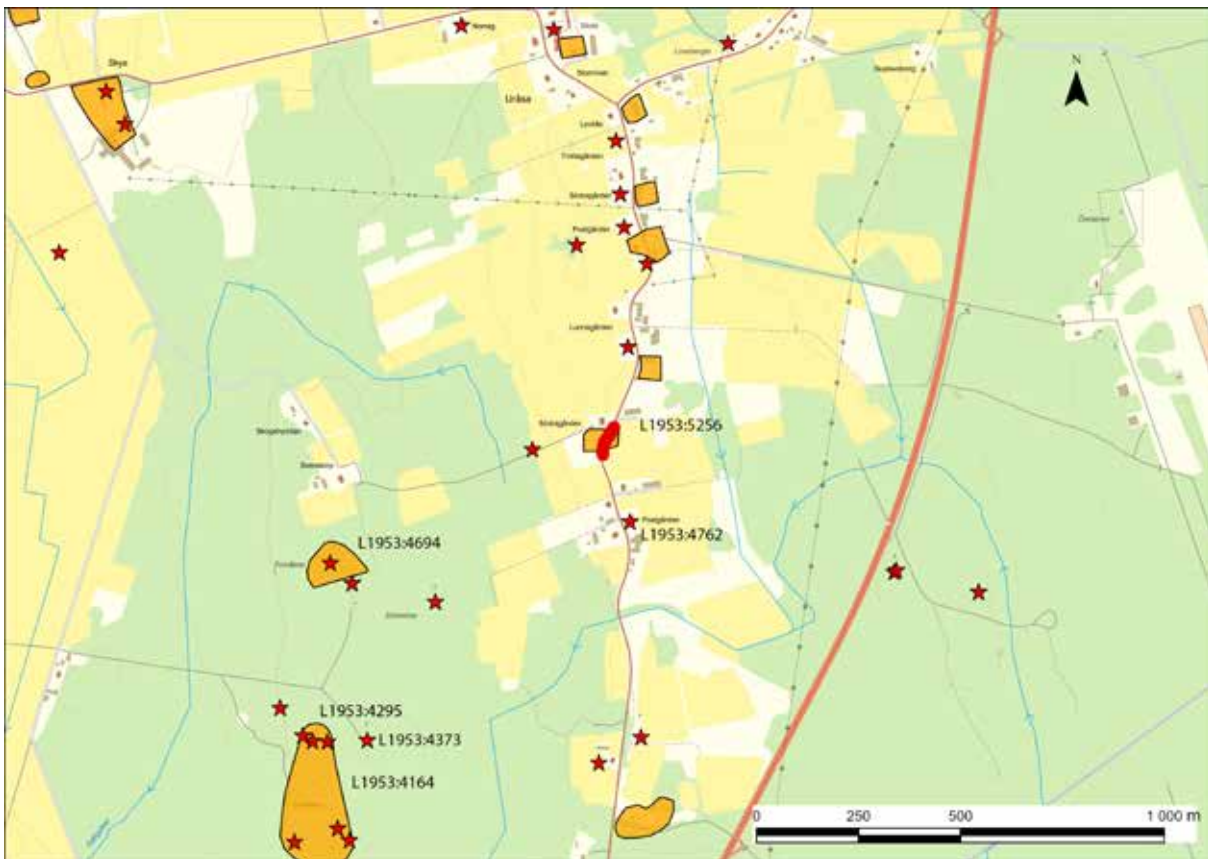
Schaktningsövervakningen utfördes där ledningsdragningen berörde Uråsa Södregårds äldre gårdstomt som är registrerad som L1953:5256. Äldsta belägg för gårdens läge på platsen är från storskifteskartan från 1772 (LMS F79-10.1). Uråsa by hade vid denna tid sju gårdar och Södregården låg längst i söder längs den byväg som går igenom byn och som fortfarande har samma sträckning som på de äldre kartorna (fig. 2). Storskifteskartan visar att boningshuset låg på vägens västra sida något separat från gårdens uthus som låg på båda sidor om vägen. Efter storskiftet flyttade gården till ett mer centralt läge i byns mitt men behöll ändå namnet Södregården. Vid tiden för lagaskifte 1863 (LMA 07-urå-6) fanns inte längre någon bebyggelse på platsen.

Uråsa är en av traktens större byar och äldsta skriftliga belägg är från år 1403 (Larsson 1980:246). I den äldsta skatteboken från 1546 finns sex gårdar upptagna varav två var skattegårdar, två frälsegårdar och två gårdar som var kyrkojord. Uråsa socken omnämns första gången 1361 och den nuvarande kyrkan har antagits vara från senmedeltid (Liepe 1984:144).

Byn är belägen på en nordsydlig höjdsträckning som till större delen är uppodlad. Det finns ett stort antal fornlämningar i närområdet inte minst gravar och stensättningar (fig. 3). På en skogsklädd höjdrygg i sydväst finns flera stensättningar och rösen, bland annat L1953:4295, en hållkista, L1953:4373, fossil åkermark L1953:4694 och L1953:4164, samt flera skålgropsförekomster. Eftersom marken på höjdpårtiet vid Uråsa består

av åkermark kan man anta att här funnits äldre gravar och andra lämningar som tagits bort till följd av lång tids odlingsarbeten. Det finns många jordfynd från byn och dessa har i KMR registrerats under respektive gård, exempelvis är fynd gjorda på den intilliggande Postgårdens ägor registrerade som fyndplats L1953:4762. Ytterligare sex sådana registrerade fyndplatser finns från by. Fynden utgörs bland annat av sländtrissor, enkla skafthålsyxor, en flintdolk och en lårbensformad slipsten. Fynden visar en stor spridning i tid vilket, liksom fornlämningssmiljön antyder, visar på en lång kontinuitet i fråga om bosättningen på platsen.

I Småland har få undersökningar gjorts av by- och gårdstomter och frågor kring byarnas etablering och utveckling fram till tiden för de historiska kartorna dåligt känd (Skoglund 2006). I Kronobergs län har ett 15-tal undersökningar berört by- eller gårdstomter varav enbart tre varit större undersökningar. Dessa är undersökningarna vid Huseby, Hallsjö och Ekalund (Nylén & Söderberg; Billström 2018; Emilsson m.fl. 2022). De flesta undersökningar av gårdstomter har berört länets västra del. Eftersom så pass lite är känt om gårds- och bytomter i Småland har även mindre schaktningsövervakningar visat sig kunna bidra med användbara resultat. Man kan här nämna en schaktningsövervakning vid Hunna, Skatelövs socken, där man fann vikingatida boplatsspår inom gårdstomten (Emilsson 2021). Vid Ryd, Nöbböle socken, kunde gårdsbebyggelse dateras till 1300-tal (Wennerlund 2004).

Figur 3. Ledningssträckan (röd markering) med omgivande fornlämningar. Läningsnummer är angivna för de fornlämningar som nämns i texten (uppgifter från KMR).

Syfte och frågeställningar

Syftet med schaktningsövervakningen var enligt länsstyrelsens förfrågningsunderlag att förhindra att fornlämningen skadades och om detta inte kunde undvikas, dokumentera de delar av fornlämningen som berördes.

I undersökningsplanen angav Museiarkeologi sydost även att en målsättning var att försöka datera eventuella påträffade lämningar för att få en bild av när gårdstomten tagits i bruk.

Metod och genomförande

Den aktuella ledningssträckan som berördes av schaktningsövervakningen hade en längd av ca 75 meter och omfattade passagen genom den övergivna gårdstomten L1953:5256 (fig. 4). I samtal med entreprenören One Nordic inför ledningsgrävningen angavs att man avsåg att plöja ned kabel längs sträckan om detta var möjligt. Museiarkeologi sydost såg positivt på detta eftersom det skulle innebära en så litet ingrepp som möjligt i fornlämningen. Nedplöjning innebär dock att man vid schaktningsövervakningen har begränsade möjligheter att se och undersöka eventuella berörda lämningar.

Vid ledningsarbetet visade det sig inte finnas några hinder för nedplöjning av ledningen. Schaktet var därför begränsat till en bredd av 0,4 meter och men hade ett djup av 0,6 till 0,7 meter. Det

var därför främst den övre delen av det smala schaktet som kunde besiktigas. I den södra delen av ledningssträckan gjordes en viss schaktutvidgning längs ett 4 meter långt parti eftersom man här skulle göra en skarv på elkabeln. I detta avsnitt hade schaktet en bredd av 0,7 meter. Marken var fri från tjäle när schaktningsövervakningen utfördes.

Arbetet gjordes som en sedvanlig schaktningsövervakning. I samband med schaktningsövervakningen gjordes en metalldetektering av de uppvända massorna längs schaktet. Inmätningar och dokumentation gjordes i dokumentationssystemet IDA. Eftersom få lämningar påträffades utfördes inte någon rektifiering av den storskifteskarta som visar gårdstomtens läge.

Resultat

Eftersom ledningsgrävningen gjordes genom nedplöjning av ledningen var förutsättningarna för att bedöma förekomsten av eventuella lämningar mindre goda. Ingreppet blev dock mycket begränsat vilket bör ses som en fördel.

Ledningsschaktet drogs i sin helhet genom åkermark (fig. 4). I den schaktningsövervakade sträckans norra del hade matjorden ett djup av 0,3 till 0,4 meter. I den södra delen var den delvis djupare

och matjord fanns bitvis ända ned till schaktbotten på 0,7 meters djup. I det breddade schaktpartiet hade matjorden ett djup av 0,4 meter utom i schaktytans norra del där den var djupare, förmodligen på grund av ett äldre dike.

Det fanns få spår som kunde tolkas som spår efter bebyggelse. Inslaget av tegelfragment var till exempel begränsat och inga keramikskärvor påträffades i matjorden. Den uppvända jorden gicks

Figur 4. Plan över det inmätta ledningsschaktet med stenanhopningen A1 samt det bredare schaktavsnittet markerade. Gränsen för gårdstomten enligt KMR är markerad med svart linje.

Figur 5. Inom ledningsträckningen fanns en gles koncentration av stenar, A1. Foto taget från sydöst.

igenom med metalldetektor men enbart ett mindre antal spik och trasiga delar av sentida jordbruksverktyg påträffades.

Vid mitten av den schaktningsövervakade ledningssträckan fanns en förekomst av sten, A1 (se fig. 4, 5). Här förekom ett tiotal rundade stenar

med en storlek av 0,3 till 0,5 meter i diameter. Stenarna var spridda längs ett 5 meter långt parti av ledningsschaktet. Det gick inte att bedöma vad denna stenanhopning kan ha representerat. Några tydliga spår efter gårdstomten gick inte att urskilja i det smala schaktet.

Tolkning

Några spår efter den övergivna tomten till Uråsa Södregård, L1953:5256, påträffades inte vid schaktningsövervakningen. Möjligheterna att kunna iaktta lämningar var dock begränsade eftersom ledningen kunde plöjas ned. Det fanns få fynd i matjorden som kunde höra samman med den tidigare bebyggelsen. Man kan dock inte utsluta att det finns bevarade lämningar kvar på

platsen och att dessa skulle gå att urskilja vid en annan typ av undersökning.

Som tidigare nämnts är kunskapen om bybildningsprocessen i Småland dåligt känd (se bl.a Skoglund 2006) och det är väl värt att noga försöka följa denna typ av lämningar även i samband med mindre exploateringar.

Åtgärdsförslag

Några ytterligare åtgärder föreslås inte i samband med den aktuella ledningsgrävningen. Man bör, som tidigare nämnts, notera att schaktningsövervakningen gav begränsade förutsättningar att bedöma om det finns bevarade lämningar på platsen. Man bör därför utgå ifrån att lämningar från ett äldre gårdsläge kan finnas bevarade på platsen.

Utvärdering

Det ingrepp som ledningsgrävningen genom gårdstomten innebar blev mycket begränsat eftersom ledningen kunde plöjas ned. Möjligheterna att bedöma förekomsten av lämningar med anknytning till ett äldre gårdsläge var även de begränsade. I detta sammanhang bör man dock se det som en fördel att så liten del som möjligt av fornlämningen berördes.

Undersökningar och schaktningsövervakningar inom gårds- och bytomter bör även fortsättningsvis ges hög prioritet eftersom mycket lite är känt om när och hur byarna i Småland växer fram.

Referenser

- Billström, L. med bidrag av Brorsson, T. Broström, A., & Magnell, O. 2015. *Hallsjö 6:1. Hallsjö bytomt, Småland, Kronobergs län, Ljungby kommun, Dörarp socken, Hallsjö 6:1, forn lämning Dörarp 133:1. Arkeologisk undersökning 2012.* Statens Historiska Museer, Arkeologiska uppdragsverksamheten Arkeologisk rapport 2015: 38.
- Emilsson, A. 2021. *Vikingatida boplatsspår inom Hunna by. Arkeologisk schaktningsövervakning 2021. L1953:1432, Hunna Kitlegård, Skatelövs socken, Alvesta kommun, Kronobergs län, Småland.* Kalmar läns museum. Arkeologisk rapport 2021:1
- Emilsson, A med bidrag av Åstrand, J., Björkman, L. & Brorsson, T. Eka/Ekalund. *Boplatser, fossil åker och gårdstomter. Arkeologisk förundersökning 2021.* Kalmar läns museum. Arkeologisk rapport 2022:9
- Larsson. L-O. 1980. *Småländsk bebyggelsehistoria. I Från vikingatid till Vasatid. 1:3 Konga härad.* Högskolan Växjö.
- Liepe, A. *Medeltida lantkyrkobygge i Varend. Kronobergsboken 1984–85.*
- Nylén, A & Söderberg, B. 2009. *Huseby i Varend. Gårdsbebyggelse från järnålder till historisk tid. Småland, Skatelövs socken, Huseby 1:1, RAÄ 437, Alvesta kommun. Arkeologisk slutundersökning.* UV Syd Rapport 2009:26, Smålands Museum Rapport 2009:28.
- Skoglund, P. 2006. (red.). *Inlandsarkeologi. Vetenskapligt program för uppdragsarkeologin vid Smålands museum.* Småland museum rapport 2006:23.
- Wennerlund, J. 2004. *Medeltida bytomt Ryd: särskild arkeologisk undersökning: RAÄ 66 Nöbbele socken, Växjö kommun.* Växjö: Smålands museum
- Lantmäteristyrelsens arkiv**
LMS: F79-10.1. Kronobergs län, Uråsa sn, Uråsa 1–6, storskite 1772.
- Lantmäterimyndigheternas arkiv.**
LMA, 07-urå-6, laga skifte 1863.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr:	5450-2023
Kalmar läns museums dnr:	33-341-2023
Projektnummer KLM:	A2366
Uppdragsgivare:	E.ON Energidistribution AB
Landskap:	Småland
Kommun:	Växjö
Socken:	Uråsa
Fastighet:	Uråsa 2.6
Fornlämningsnr:	L1953:5256
X koordinat:	6282665
Y koordinat:	494932
Latitud:	56.688052
Longitud:	14.917266
M ö h:	155 m ö h
Fältarbetstid:	0,5 dag
Antal arbetsdagar:	0,5 dag
Personal:	Johan Åstrand
Foto, Du-nummer:	Du 467
Fyndnummer:	Inga fynd tillvaratogs
Fynd:	Inga fynd tillvaratogs
Analyser:	Inga analyser utfördes
Tidsålder:	Tidigmodern tid
Dokumentation:	All dokumentation förvaras på KLM, kopior överlämnas till Smålands museums topografiska arkiv..
Inmätning:	Inmätning med RTK-GPS Koordinater och höjdangivelser i rikets koordinatsystem SWEREF 99 TM och RH2000.

Adress Box 104,
S-392 21 Kalmar

Telefon 0480-45 13 00

E-post info@kalmarlansmuseum.se
Webb kalmarlansmuseum.se

